

*Урош Здравковић, сарадник у настави
Правни факултет Универзитета у Нишу*

**Приказ књиге:
Проф. др Александар Ђирић,
МЕЂУНАРОДНО ТРГОВИНСКО ПРАВО, ОПШТИ ДЕО,
Центар за публикације Правног факултета,
Ниш, 2012, 257 страна**

Крајем 2012. године, из штампе је изашло друго издање уџбеника *Међународно трговинско право, Општи део*, аутора проф. др Александра Ђирића, редовног професора на Катедри за трговинскоправне науке Правног факултета Универзитета у Нишу.

Према напомени самог аутора уз друго издање, књига је резултат нужности за сталним систематским истраживањима материје правног уређивања међународних трговинских односа.

Уџбеник је уврштен у обавезну литературу за припрему испита из предмета Међународно трговинско право на основним академским студијама права на Правном факултету у Нишу. Како се предмет Међународно трговинско право састоји од Општег и Посебног дела, ова књига ће служити студентима за припрему Општег дела овог Предмета.

Заснована на дидактичко-педагошкој презентацији резултата вишегодишњих и систематски спроведених истраживања материје Општег дела Међународног трговинског права (МТП), књига је превасходно намењена образовању студената, као и удољавању сазнајним и научним знатижељама стручњака који се баве теоријом и праксом општих формално-правних оквира у којима се одвија међународни промет робе, услуга и капитала.

Књига је, у основи, задржала исту концептуалну структуру свог првог издања из 2010. године, с тим што је материја презентирана на приступачнији начин. Извршена су одговарајућа скраћивања појединих излагања, сходно обиму предвиђеног испитног штива за студенте основних академских студија. Резултат се у том смислу испољио кроз

постигнути обим књиге од 257 страна, за разлику од претходног издања које је било обима од 572 стране.

Како је предмет Општег дела Међународног трговинског права изразито подложен константним променама, како у суштинском, тако и у техничком смислу, извршена је и потребна актуелизација података, сагласно новинама које су настале у периоду између два издања.

Презентација материје Општег дела Међународног трговинског права, у оквирима које поставља форма уџбеника за основне студије, представља захтеван и не баш захвалан задатак, имајући у виду све интензивнију динамику међународних трговинских односа, која захтева стално праћење и актуелизацију. Са друге стране, правни аспекти међународних трговинских односа, захваљујући глобализацији, све шире, и све дубље, захватају читаве сегменте друштвеног живота који су се, до релативно недавно, изучавали изван оквира Међународног трговинског права. У том смислу је веома тешко одредити стриктне демаркационе линије које би материју Општег дела Међународног трговинског права одвојиле од многобројних сродних научних дисциплина. Имајући то у виду, још је деликатније извршити селекцију сложене и преобимне материје и одредити теме које ће бити обухваћене уџбеником за основне студије права. Проф. др Александар Ћирић је у томе успео, представивши заиста комплексну материју на веома приступачан, одмерен и складан начин.

Ово издање несумњиво представља оригиналан и велики допринос систематизацији материје и предмета изучавања општег дела Међународног трговинског права. Истовремено чини значајан квалитативни помак у правцу модернизације наставног штива. Право је „освежење“ када се ради о публикацијама које обрађују материју Међународног трговинског права и сродних правних дисциплина, не само на Правном факултету у Нишу, већ и на знатно ширем наставном и научном простору.

Аутор испољава своју оригиналност како у погледу зналачки успостављене систематике, тако и у погледу стила писања и начина презентације обрађеног градива. Иако је књига заснована на тезама око којих је у релевантним научним и стручним круговима постигнут консензус, аутор на већем броју места у књизи износи и аргументује сопствена запажања и ставове. Овом публикацијом је проф. Ћирић потврдио своју препозантљивост у домаћој и иностраној научној и стручној јавности која се бави изучавањем трговинско-правних наука.

Уџбеником је систематично и на структурно целовит начин представљена материја Општег дела Међународног трговинског права. Обухваћене теме су укомпоноване у складну целину, која одражава актуелан и заокружен систем правних правила, која чине предмет ове гране права. Са друге стране, приступ проф. Ћирића није преширок, већ је одмерен и сведен на обим који студенте неће оптеретити више него што је предвиђено савременим стандардима студирања и методама усвајања знања из ове наставно-научне дисциплине. У том смислу, проф. Ћирић је демонстрирао завидан ниво сензибилитета у погледу потреба и очекивања студената у светлу савременог система образовања.

Проф. Ћирић се приликом израде уџбеника, пре свега, ограничио на суштинске елементе у презентацији материје, користећи притом језгровит и концизан стил. Презентација штива није оптерећена компликованим теоријским разматрањима, што студентима обезбеђује уџбеник за брже и олакшано савладавање материје Општег дела Међународног трговинског права.

Књига на почетку садржи белешку аутора, као и напомену уз друго издање. Затим следи списак скраћеница на које се најчешће наилази приликом сусрета са материјом Општег дела Међународног трговинског права, као и детаљан и прегледан приказ садржаја књиге.

Квалитет уџбеника посебно одражава метод представљања наставних целина, у оквиру глава и одсека. На почетку сваке наставне целине наилази се на кратак садржај, који сегментарно предочава материју која је предмет даљег излагања.

Посебан дидактички квалитет и модерну концепцију уџбенику обезбеђују резимеи, који се налазе на крају сваке целине, и који усмеравају пажњу читалаца на најбитније садржаје који се тичу излагања у оквиру одређене главе или одсека. На крају сваке наставне целине налазе се и питања за проверу знања, што омогућава студентима идентификацију и разумевање суштине проблема, као и лакше усвајање испитне материје.

Како су намењене превасходно знатижељнијим читаоцима, попис референци се налази на крају сваке целине, и у том смислу напомене не оптерећују приликом читања и не скрећу пажњу са основног текста.

Модерној концепцији уџбеника доприносе и антрфилеи уз основни текст којима су истакнуте важније или интересантније информације у вези теме која је предмет излагања. На већем броју места у књизи се наилази и на одговарајуће табеле помоћу којих су на сликовит и разумљив начин објашњени одређени појмови или догађаји, од значаја за развој Међународног трговинског права.

Аутор се определио и да учини додатни напор како би студентима олакшао савлађивање штива, па је приликом уређивања текста истакао (болдирао) кључне речи, односно реченице, што ће несумњиво бити од користи студентима за лакше меморисање битнијих информација приликом припреме испита.

Велики број термина представљен је и на енглеском, односно на осталим интернационалним језицима (француски, руски и т.д.), као и на латинском језику, што књизи додатно подиже квалитет, и студентима омогућава ширу едукацију у погледу упознавања са страним и латинским називима бројних појмова који су карактеристични за Међународно трговинско право.

Материја је систематизована у седам глава, којима је прегледно презентована, како традиционална, тако и актуелна материја Општег дела Међународног трговинског права. Поједине сложеније главе су подељене на одговарајући број одсека.

Прва глава носи наслов „Појам и предмет Међународног трговинског права (МТП)“. У оквиру ове целине, која читаоца упућује у материју Међународног трговинског права, говори се о пореклу и еволуцији назива предмета, и објашњава се одређење аутора да овај предмет назове управо *Међународно трговинско право*. Затим следи излагање о појму Међународног трговинског права, где се најпре упућује на једноставније одређење, да би се, кроз аргументовану анализу, указало на свеобухватну и прихватљиву ширу дефиницију појма Међународног трговинског права. Након тога се читалац упознаје са предметом Међународног трговинског права и његовом систематиком. Указује се на разлику између предмета Општег дела и предмета Посебног дела и на педагошко-дидактички значај разумевања одвојености између ова два конститутивна елемента предмета који носи назив *Међународно трговинско право*. На крају ове главе аутор износи аргументацију због чега се данас Међународно трговинско право може и мора сматрати посебном и самосталном граном правне науке.

Друга глава „Нови међународни трговински поредак и процес глобализације“ упућује на глобалне светске процесе и тенденцију успостављања јединственог планетарног тржишта робе, услуга и капитала. Аутор анализира тенденцију сужавања овлашћења држава под утицајем права универзалних и регионалних међународних економских организација, називајући ту појаву „институционализацијом међународне трговине“. Наилази се на дефиницију глобализације и разматрају се њене опште карактеристике и сегменти. Указује се и на

критику глобализације, као и на тврдње да је она у служби искључиво богатих. На крају, аутор закључује да глобализација може имати и позитиван и негативан утицај на развој међународних трговинских односа.

Циљ треће главе која носи назив „Извори МТП“ је стицање неопходних сазнања и разумевања о изворима ове гране права, које одликује изражено сложена структура. Најпре се указује на појам, врсте и особине извора МТП и на разлику између извора у материјалном и извора у формалном смислу. Аутор надаље приказује изворе у формалном смислу, који започиње презентовањем извора МТП из националног законодавства. У том правцу разликују се извори јавно-правне и приватно-правне природе. Након тога следи приказ извора МТП међународног карактера. Најпре се говори о изворима јавно-правне природе, где су типични представници међународни трговински уговори, споразуми и конвенције. Затим следи део који говори о међународним изворима МТП приватно-правне природе, који су значајни за Посебни део МТП-а. Аутор је посебну пажњу посветио појашњавању права трговаца (*lex mercatoria*), означавајући га као транснационално право. Представљени су и извори права меког нормативитета (“*soft law*”), који, иако немају обавезан карактер, снагом сопствених решења утичу на међународну пословну праксу.

У оквиру ове Главе, посебно се указује на феномен хармонизације и унификације извора МТП, уз објашњење разлике између ова два појма. Надаље се говори о методама унификације извора МТП, које аутор дели на званичне и спонтане. Указује се на карактеристике званичне методе унификације (*ius conventionis*), и истичу се компромисорна природа и дуг процес стварања, као главни недостаци овог механизма унификације, иако се не спори предност *ius conventionis*-а као докумената са *hard law* природом. Са друге стране, аутор наглашава да спонтана (неофицијелна) унификација настаје као резултат нужности за правним уређивањем међународних трговинских односа приватно-правне природе, истичући и објашњавајући основне облике спонтане унификације - доношење модела закона и креирање правних докумената.

Четврта глава, “Начела међународног трговинског права” објашњава начела, принципе, односно стандарде који имају значај руководних идеја предмета изучавања Међународног трговинског права. Након уводних напомена и осврта на најважнија начела која проистичу из Међународног јавног права, као старије правне гране у односу на МТП, аутор представља трговинско-економска начела, која су од не-

посредног значаја за општи оквир конкретних односа МТП. Аутор ова начела дели на две групе, па је сходно томе и њихова презентација подељена у два одсека.

У првом одсеку говори се о трговинско-економским начелима општег карактера, као што су: начело слободе међународне трговине; начело недискриминације; право држава на заштиту националног тржишта и начело пропорционалности; начело забране повреде права конкуренције на тржишту; начело слободе комуникација и слободе транзита и начело слободе трансфера капитала. Ова начела представљају општа, темељна начела МТП.

Други одсек садржи излагање о трговинско-економским начелима уговорног карактера попут: начела (система) најповлашћеније нације; националног третмана; начела реципроцитета; начела минималног третмана; преференцијалног третмана и начела отворених врата.

Пета глава носи назив “*Субјекти међународног трговинског права*”. Овај део књиге представља њену најобимнију и најкомплекснију целину и подељен је на три одсека.

У уводним напоменама ове главе, аутор указује на разноврсност и бројност субјеката МТП и врши њихову макроподелу на три групе: државе; међународне организације; и трговачка друштва (предузећа) и друге учеснике.

У одсеку I представљена је држава као субјект МТП. Полазећи од синтетичке природе државе на пољу међународних трговинских односа (МТО), аутор појашњава модалитете иступања државе као субјекта јавно-правних МТО и као субјекта међународних пословних односа. Посебну пажњу аутор је посветио проблему имунитета државе од имовинске одговорности. Читалац се у овом делу књиге упознаје и са појмом и значајем међудржавних трговинских интеграција, где су као традиционални примери представљене царинске уније и зоне слободне трговине. Посебну пажњу аутор посвећује *CEFTA* споразуму, који има непосредни значај за Републику Србију и њене даље евроинтеграције. На крају овог одсека наилази се на излагање о слободним царинским зонама, као значајном феномену МТО.

Одсек II „*Међународне организације*“ објашњава међународне организације као субјекте МТП. Због сложености ове наставне целине, која се природно намеће, аутор је извршио системску поделу овог одсека на одређени број пододсека.

У Одсеку II A представљене су међународне организације универзалног карактера од значаја за МТП. Према опредељењу аутора,

овим типом организације се може, пре свих, сматрати Организација Уједињених нација, односно међународне владине организације под њеним окриљем, попут Конференције уједињених нација о трговини и развоју (*UNCTAD*), Комисије УН за међународно трговинско право (*UNCITRAL*) и Организације Уједињених нација за индустријски развој (*UNIDO*). Надаље се говори о Међународном институту за унификацију правила приватног права (*UNIDROIT*), док аутор завршава излагање у оквиру овог пододсека текстом који читаоцу пружа основне информације о Међународној трговинској комори, као типичном представнику невладиних међународних организација универзалног карактера од значаја за МТП.

Одсек II Б говори о стварању универзалне трговинске организације, а излагање о Светској трговинској организацији (СТО) у оквиру овог пододсека представља централни део концепта на коме је заснована књига. Говори се, најпре, о покушају стварања Међународне трговинске организације, која је требало, уз Међународни монетарни фонд и Међународну банку за обнову и развој, да представља “трећи стуб” међународних економских односа након Другог светског рата. Затим следи излагање о Општем споразуму о царинама и трговини (*GATT*) као материјалној претечи и форуму у оквиру којег је, путем већег броја рунди преговора, успостављена СТО. Наредни део је посвећен Светској трговинској организацији као највећем достигнућу у досадашњем развоју мултилатералних трговинских односа. Говори се о стварању СТО, њеној организационој структури, начину доношења одлука, начелима деловања, њеној улози и циљевима и регулаторној функцији, изворима права и карактеристикама њеног правног система, правној природи, чланству у тој организацији, као и тренутном положају Србије у процесу приступања.

У Одсеку II В представљене су међународне универзалне финансијске организације попут Међународног монетарног фонда и Групе Светске банке у коју се сврставају Међународна банка за обнову и развој, Међународно удружење за развој, Међународна финансијска корпорација, Мултилатерална агенција за инвестиционе гаранције и Међународни центар за решавање инвестиционих спорова. Аутор у овом делу посебно анализира утицај међународних финансијских организација на савремене међународне економске односе, истичући како његове позитивне, тако и негативне ефекте на државе и њихов суверенитет.

Међународне организације регионалног карактера представљене су у Одсеку II Г. Најпре се говори о регионалним економским комисијама ОУН и Организацији за економску сарадњу и развој (*OECD*). Централни део овог Одсека заузима излагање о Европској унији (ЕУ) као наднационалној међународној *sui generis* организацији у оквиру које је достигнут највиши ниво међудржавне економске интеграције који познаје савремени свет. Основна пажња је посвећена јединственом тржишту ЕУ и његовим темељним начелима – слободи кретања робе; слободи кретања услуга; слободи кретања капитала и слободи кретања лица и радне снаге. Аутор анализира и однос ЕУ и земаља Западног Балкана, посвећујући посебну пажњу односу ЕУ и Србије. На крају овог пододсека су представљена још два значајна феномена регионалних трговинских интеграција – Заједница независних држава (ЗНД) и Северно - амерички споразум о слободној трговини (НАФТА), док су укратко представљене и остале међународне регионалне организације од значаја за међународне трговинске односе.

Одсек III је посвећен трећој врсти субјекта међународног трговинског права – трговачким друштвима и другим лицима. У првом делу овог одсека говори се о транснационалним компанијама (ТНК) као најзначајнијем приватно-правном феномену савремених МТО. Читалац се најпре упознаје са називом и појмом ТНК, затим са њиховим карактеристикама, релевантним изворима права, као и са начином пословања и контролом управљања ТНК. Посебну пажњу аутор посвећује организационим облицима ТНК, попут холдинга, концерна, картела, као и осталим врстама ТНК, полазећи од форме, унутрашње организације и односа између субјеката у систему ТНК. Представљена је и табела која упоредно приказује десет тренутно највећих компанија на свету, и која сликовито показује моћ коју у глобалним размерама поседују поједини привредни субјекти.

У другом делу Одсека представљене су *off-shore* компаније, као специфични актери међународног пословања. На овом месту се посебно уочава модеран приступ аутора који је настојао да *off-shore* компаније представи у складу са најсавременијим глобалним разматрањима о овој врсти учесника у међународном пословању. Иако се *off-shore* компаније често помињу у негативном контексту и повезују са илегалним привредним активностима, аутор, не оспоравајући и појаву таквих облика злоупотребе ових компанија, приступа њиховој анализи на објективан начин, указујући и на њихов позитиван значај, као пословних субјеката МТО.

Глава VI носи назив “Објекти међународних трговинских односа”. Представљена су три главна објекта међународних трговинских односа – роба, услуге и новац, њихове карактеристике и међусобне разлике. Следећи концепцију и приступ из првог издања, овај део књиге представља карактеристичан *novum* у погледу презентације материје Међународног трговинског права у домаћој и страниј литератури.

Последњом, Седмом главом, обухваћено је излагање о решавању међудржавних трговинских спорова. Највећи део Главе посвећен је механизму решавања спорова пред Светском трговинском организацијом, као тренутно најефикаснијем систему решавања трговинских спорова на међународном плану. Аутор полази од тога да механизам решавања спорова у систему СТО и начин извршавања одлука проистеклих из тих спорова, представља једну од основних карактеристика која СТО разликује од осталих међународних организација, обезбеђујући примену права, уместо поступања које је засновано на међусобном односу снага учесника у спору. Поступак решавања спорова пред СТО је представљен хронолошки, почевши од предмета и карактеристика спорова који су подобни за решавање, органа надлежних за решавање спорова, преко првостепеног поступка, доношења одлуке, па до другостепеног поступка и извршења одлука.

Приликом писања ове књиге аутор се користио обимном библиографском грађом, која обухвата 267 литерарних јединица, велики број правних извора, нарочито међународних, те разноврсне интернет изворе. Књига садржи укупно 303 напомене (фусноте).

На крају је потребно истаћи да су квалитету књиге својим саветима и сугестијама у улози рецензата допринели еминенти посленици трговинскоправне науке код нас: проф. др Радомир Ђуровић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, у пензији, и академик проф. др Мирко Васиљевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Ваљало би истаћи и очекивање и уверење да ће ова књига студентима права, не само знатно олакшати припрему испита из предмета Међународно трговинско право, већ и да ће им омогућити и шире, како теоријско, тако и практично унапређивање правничког образовања и правничких вештина.

Иако је превасходно намењено студентима основних академских студија права, ово дело представља и значајан допринос трговинскоправној науци, и у том смислу ће несумњиво бити од користи и онима који су се определили за продубљеније изучавање материје Међународног

Урош Здравковић, Приказ књиге Међународно трговинско право - општи део, Зборник радова Правног факултета у Нишу, LXIV, стр. 385-394

трговинског права на дипломским и докторским академским студијама права. Треба изразити и очекивање да ће овај уџбеник бити од користи и универзитетским радницима који се баве и изводе наставу из Међународног трговинског права на осталим факултетима, како приликом одабира штива за наставу и припрему испита, тако и за инспирацију и модел за писање уџбеника из Општег дела Међународног трговинског права.